

Yessenia Zamora

Socionom
Stockholm

Att få en ny chans förändringsarbete och påverkansprogram för unga lagöverträdare

Syftet med artikeln är att belysa hur man kan bedriva förändringsarbete med unga lagöverträdare. Beskrivningen utgår från min nuvarande arbetsplats och arbetet med unga lagöverträdare som är dömda till ungdomstjänst. Jag vill dela med mig av egna erfarenheter gällande detta betydelsefulla område inom socialt arbete. Min ambition är också att betona vikten av att arbeta med påverkan.

Kort om BAS & Stockholms Ungdomstjänst

BAS & Stockholms Ungdomstjänst är en och samma verksamhet som utgör en central resurs för alla Stockholms stadsdelsförvaltningar när det gäller att verkställa påföljden ungdomstjänst samt insatser av särskilt kvalificerad kontaktperson (SKKP). BAS står för Bromma arbets- och studiecenter. Verksamheten har en verkstad som vänder sig till ungdomar upp till 25 år som saknar sysselsättning och är i behov av arbetsträning samt vuxna arbetslösa med olika kulturella bakgrunder. Verksamheten har också ett boende, Giovannis akut- och korttidsboende på Bondegatan centralt på Söder-

malm i Stockholm. Till boendet kommer både flickor och pojkar som är 13 till 20 år via socialtjänsten, planerat eller akut enligt SoL (Socialtjänstlagen) eller LVU (Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga).

Stockholms Ungdomstjänst verkställer domar gällande unga lagöverträdare, 15 till 21 år. Det är en ny påföljd som infördes år 2007. Vid BAS & Stockholms Ungdomstjänst arbetar nio socialsekreterare med att organisera och genomföra påföljden ungdomstjänst åt alla Stockholms stadsdelsförvaltningar. År 2010 inkom 270 domar där påföljden var ungdomstjänst, enligt BAS & Stockholms Ungdomstjänsts statistik.

Påföljden består av oavlönat arbete plus ett så kallat påverkansprogram. Påföljden är avsedd för ungdomar som inte är grovt eller långvarigt kriminellt belastade. Syftet med ungdomstjänsten är att ungdomen skall ges en chans att arbeta av sitt straff och samtidigt få lära sig hur det är att arbeta på en arbetsplats. Stockholms Ungdomstjänst rekryterar och underhåller kontakt med arbetsplatser, som utan ersättning tar emot och vägleder dömda ungdomar i arbete. Stockholms Ungdomstjänst har i dagsläget ett samarbete med över 100 arbetsplatser i Stockholmsområdet. Det är arbetsplatser som hotell, restauranger, butiker, caféer, vaktmästerier med flera. Typ av arbete och val av arbetsplats sker i samråd med ungdomen. Arbetsplatserna rekryteras enligt policy för BAS & Stockholms Ungdomstjänst som överensstämmer med Socialstyrelsens handbok för barn och unga som begår brott. Samtliga arbetsplatser som BAS & Stockholms Ungdomstjänst arbetar med har tackat ja till ett samarbete. Det förekommer dock att vissa arbetsplatser enligt egen policy inte kan ta emot personer som har begått vissa typer av brott som till exempel kvinnomisshandel och rån. BAS & Stockholms Ungdomstjänst erbjuder handledarna på arbetsplatserna stöd och handledning och socialsekreterarna på Stockholms Ungdomstjänst kontrollerar kontinuerligt hur ungdomarna sköter sig på arbetsplatsen.

En sammanställning av verksamhetens dokumentation av inkomna och registrerade samt genomförda domar år 2010 visar att Stockholms Ungdomstjänst verkställde totalt 224 domar under år 2010. Resterande siffror visar på att en del domar blev undanröjda, vilket ledde till en annan påföljd som till exempel böter, ungdomsvård eller fängelse.

Fördelningen mellan pojkar och flickor var cirka 80 % pojkar respektive 20 % flickor. Detta förhållande är också vad man kan finna i de nationella siffror som Brottsförebyggande rådet (BRÅ) presenterar för hela befolkningen (Lagföringsstatistiken 2009). De tre vanligaste brotten som en flicka som var aktuell på Stockholms Ungdomstjänst blivit dömd för är: *misshandelsbrott* (ringa misshandel, misshandel eller grov misshandel), det handlar om lite drygt varannan flicka; *stöld* (försök till stöld, stöld och grov stöld) ungefär var fjärde flicka och slutligen *snatteri* med cirka var sjätte flicka. Mot-svarande brott bland pojkarna som begått *misshandelsbrott* som är knappt fyra av tio

pojkar. Var femte pojke var dömd för *stöld* och var sjätte pojke hade blivit dömd för *rån* (försök till, medhjälp till och rån). Sammanfattningsvis är alltså de vanligaste brotten som rätten dömer till ungdomstjänst misshandel och stöld, oavsett kön. Exempel på brott där kön tycks spela en roll är skadegörelse som var åttonde pojke har dömts för samtidigt som ingen flicka har dömts för det. Narkotikabrott med var tionde aktuell pojke jämfört med var tjugonde aktuell flicka. I kategorin rån brott tycks pojkarna också vara överrepresenterade med en nästan dubbel så stor andel som flickorna (17 % respektive 9 %).

Påverkansprogrammet - förändringsarbete

Ungdomar som döms till ungdomstjänst skall delta i ett påverkansprogram, utöver det oavlönade arbete som de skall utföra. Stockholms Ungdomstjänst använder sig av två manualbaserade program "Att gå vidare" och "Repulse". "Att gå vidare" är ett program som består av tre nivåer. Nivå ett, som kallas för "Att gå vidare I", innefattar två samtalssessioner. "Att gå vidare II" innefattar fyra samtalssessioner och "Att gå vidare III" innefattar åtta samtalssessioner.

"Att gå vidare" är ett anpassat påverkansprogram, dels utifrån påföljden antalet timmar, dels utifrån ungdomarnas behov. Detta program är utformat av Gunnar Bergström som även utvecklat programmet "Kriminalitet som Livsstil". Han har arbetat många år med behandling av missbrukare. Påverkansprogrammet "Att gå vidare" tar upp frågor om vad som hände när brottet begicks, hur tänker ungdomen kring brottsoffer samt frågor om hur den unge ser på framtiden. Stor vikt läggs åt att samtala om vad den unge har för framtidsplaner och drömmar. Varje session tar en timme. Det som avgör vilket påverkansprogram som den unge skall delta i beror på brottets art samt antal timmar ungdomstjänst den unge blivit dömd till.

Påverkansprogrammet "Repulse" är utformat av Gunilla Dobrin som föreläser och utbildar i "Repulse". Hon har i många år arbetat terapeutiskt med främst unga människor. Gunillas utgångspunkt var ursprungligen ART (Aggression Replacement Training) och "Repulse" kan liknas vid individuell ART, men är särpräglad och skild från ART. Programmet innefattar tio samtalsses-

Det finns flera typer av förändringar bakom det som kan benämnas som vändpunkt.

sioner, varje session tar en timme. ”Repulse” är en träningsmetod för personer som har problem med att kontrollera sina impulser, och under programmets gång tränar sig den unge att hantera sina impulser på ett konstruktivt sätt. I ”Repulse” arbetar man individuellt med varje persons specifika svårigheter. ”Repulse” bygger på ett kognitivt synsätt där individen får hjälpmedel och tränar sig själv på att hantera sina impulser på ett nytt sätt. Den är uppbyggd utifrån en triad; känsla, tanke, handling. Förhållningssättet är viktigt och bygger på ett samarbete mellan två forskare, eftersom varje människa måste utgå från sig själv utforskar programledaren och den unge tillsammans vilka tankefallor och känslomässiga reaktioner som styr det destruktiva beteendet. Målet för arbetsmetoden är tydligt och konkret.

Merparten av de som arbetar på Stockholms Ungdomstjänst har en akademisk grundutbildning och är mycket kompetenta i arbetet med unga lagöverträdare. Samtliga av personalen har gått utbildning i ”Att gå vidare” och ”Repulse” och kan utföra dessa manualbaserade påverkansprogram.

Syftet med påverkansprogrammen, som är manualbaserade, är att påverka ungdomarna så att de inte återfaller i brott. Genom att individuellt samtala med ungdomarna om deras beteende, tankemönster och drivkrafter kan de få hjälp att överväga sin situation och hitta strategier för att inte hamna i kriminalitet i framtiden.

Detta går hand i hand med arbetsdelen där ungdomarna får arbeta oavlönat och får möta en arbetsgivare samt andra som jobbar och sköter sig i samhället. Genom att den unge ges möjlighet till positiva erfarenheter under tiden de genomför sin påföljd blir det möjligt att bryta ett negativt beteendemönster. Många ungdomar har begått brott för första gången och de uppger att de har gått vidare samt slutat att begå brott. I dessa fall är min uppgift att bekräfta det som fungerar och utforska vilka vinster som kanske inte är uttalade. Stor vikt läggs vid att ungdomarna ska reflektera, tänka samt själva komma på lösningar som

kan leda till ett liv utan kriminalitet. Målet med påföljden är att gynna de ungas utveckling samt förändra deras levnadsvillkor.

Förändringsarbete

Enligt Nationalencyklopedin är förändringsarbete aktiviteter som syftar till att ändra, omforma och utveckla sociala system. Utgångspunkter för förändringsarbete är att arbeta med problem på samhälls- och strukturell nivå liksom på arbetsplatser och organisationer samt hos individen.

Enligt Carlbergs doktorsavhandling 1999, *Vändpunkter i barnpsykioterapi*, beskriver han (s.220) följande om vändpunkter. Jag citerar: ”Det finns flera typer av förändringar bakom det som kan benämnas som vändpunkt”. Carlberg menar att man kan beskriva ett kontinuum med vändpunkter i den ena änden, och förändringar där processen går vidare i den andra. På min arbetsplats jobbar vi ständigt med förändringsarbete. När den unge för första gången kommer till ett möte på SU, så sker det tillsammans med vårdnadshavare och ansvarige socialsekreterare på aktuell stadsdelsförvaltning, denna inledning kallas uppstartsmöte. Ungdomen blir då informerad att genomförandet av ungdomstjänst innebär att arbeta oavlönat samt delta i en samtalsserie, som omfattar minst två och högst tio samtal, beroende på antalet timmar den unge är dömd till.

Stig Arne Berglund, forskare och universitetslektor i socialt arbete med inriktning på socialpedagogik vid Umeå universitet, pekar på några olika typer av vändpunktssituationer. Det kan handla om drastiska eller dramatiska situationer. Men det kan också vara speciella människor och relationer som förändrar förutsättningarna för en människas liv, och då kan det röra sig om både kortvariga relationer och mer långsiktiga. Slutligen kan vändpunkten också bestå i en successivt ökad medvetenhet och mognad, oftast om vardagliga intryck, utvecklande av färdigheter, framgångar och långsamt förändrade värderingar. Enligt Berglund krävs tre saker för att uppnå en vändpunkt. För det första ett eget inre beslut, för det andra vettigt stöd, och för det tredje ett realistiskt alternativ till livet i skymningszonen. Han påstår att ungdomar som befinner sig i till exempel kriminalitet, måste bli bra på något annat än att strula, man måste ha

något att säga ja till för att kunna säga nej.

Förändringen sker i en relation som man skapar tillsammans med den unge. Genom att ge ungdomen tydliga ramar, struktur och tydliga gränser möjliggörs en öppen dialog och bättre kommunikation. Ungdomar är i behov av och drar nytta av gränssättningar som erbjuds i verksamheten. Målet är att ungdomarna inte skall återfalla i kriminalitet. För att kunna uppnå detta mål behöver ungdomarna känna sig respekterade, sedda och hörda av vuxna som jobbar med dem. Det finns ungdomar som säger sig vara oskyldigt dömda, i dessa fall är utgångspunkten till fortsatt samtal annorlunda än det som står i det manualbaserat påverkansprogrammet. Det är viktigt att möta ungdomen här och nu. Det är också en del av processen att utforska hur den unge tänker och känner för att kunna förstå deras beteende och därmed försöka exemplifiera olika alternativ som kan leda till positiva konsekvenser, istället för att ungdomen skall hamna i en ond cirkel. Det är viktigt att söka lösningar när man har analyserat och förstått problemet tillsammans med den unge.

Första samtalet fokuseras alltid på vad som hände när brottet begicks. Ungdomen får beskriva vad som hände, varför och hur det kommer sig att den unge befann sig vid platsen när brottet begicks. Det är centralt för förändringsarbetet att få en bild av hur ungdomen tänker och känner. Många av ungdomarna som genomför ungdomstjänsten har själva blivit utsatta för olika typer av brott så som misshandel, stöld, trakasserier och mobbning. Många har sedan tidigare en fungerande sysselsättning och brottet var en engångsföreteelse. Det är angeläget att bekräfta ungdomen och motivera denne till fortsatt positiv utveckling med en fungerande skolgång och konstruktiv fritidssysselsättning.

Samtidigt som den unge går i samtal träffar denne en socialsekreterare på Stockholms Ungdomstjänst som tar hand om arbetsdelen, dvs. det oavlönade arbetet. Ungdomen och socialsekreteraren gör ett studiebesök på ungdomstjänst arbets-

platsen. Där träffar ungdomen sin handledare som finns till för att vägleda och stödja den unge under tiden denne arbetar. Tillsammans gör man en så kallad arbetsplan, ett schema med arbetstider. Ungdomen har möjlighet att påverka sina arbetstider. De flesta av ungdomarna har en önskan att slutföra påföljden väldigt snabbt. Som påföljd kan de arbeta maximalt tio timmar i veckan, om ungdomen har skolgång eller ett ordinarie arbete. Ungdomstjänsten genomförs alltid utanför skoltid eller arbete. Det är inte tillåtet att ta ledigt från skolan eller arbetet för att genomföra påföljden.

Det som bidrar till förändringsarbete är att möta ungdomarna där de befinner sig ”här och nu” samt visa ett genuint engagemang och intresse för deras unika person som de är. Detta leder också till en bra och respektfull relation till ungdomen vilket brukar visa sig i en ömsesidig respekt. I samband med arbetsdelen, där ungdomen får möjlighet att få inblick i hur ett vuxet liv fungerar i form av arbete och plikt, lär sig ungdomen att passa tider, följa instruktioner samt lär sig också ett konsekvens-tänkande. Om den unge uteblir från ett arbetspass eller en samtalsserie utan att höra av sig eller meddela sig betraktas detta som misskötsamhet och då riskerar ungdomen att domen återrapporteras till Åklagarmyndigheten, vilket kan leda till ett varningssamtal hos åklagare eller till att påföljden undanröjs. Om påföljden undanröjs kan den unge bli dömd till en annan påföljd som till exempel böter eller ungdomsvård, det är Tingsrätten som beslutar i denna fråga.

Ungdomarna får uppleva att det finns konsekvenser av deras handlande, vilket är en viktig erfarenhet för att den unge inte ska begå brott återigen. Precis som det finns konsekvenser om ungdomen missköter sig, är det likaså viktigt att belysa de positiva framsteg som ungdomarna gör när det går bra. Syftet med ungdomstjänsten är att man alltid jobbar mot ett tydligt definierat mål och det är att ungdomen skall slutföra sin ungdomstjänst och delta i ett så kallad avslutningsmöte. Vid det avslutande mötet närvarar ungdomen, vårdnadshavare/förälder, socialsekreterare vid Stadsdelsförvaltning och socialsekreterarna på Stockholms Ungdomstjänst. För att ett stort mål ska uppfyllas krävs det också att det bryts ned i delmål, och för varje ungdom är dessa mycket individuella. Vissa ungdomar kräver mer stöd än andra, men alla är hjälpta av den struktur och de tydliga ramar som

Det som bidrar till förändringsarbete är att möta ungdomarna där de befinner sig ”här och nu”

kan ges.

I verksamheten försöker man i möjligaste mån matcha den unges intresse och förmågor med arbetsplatsen som ungdomen skall vara på. Personal från Stockholms Ungdomstjänst har kontinuerlig kontakt med handledare på arbetsplatsen för att få veta hur det går för ungdomen och för att kunna handleda arbetsplatshandledare i deras roll. Det är viktigt att förebygga konflikter genom att ha en öppen dialog. Redan vid första mötet tillfrågas ungdomen om denne har svårt att passa tider eller om ungdomen kommer att behöva hjälp i form av påminnelser eller dylik. Ett samarbete med vårdnadshavare är viktigt så att de hjälper sina ungdomar att lyckas slutföra påföljden. Föräldrarnas delaktighet beror på hur gamla ungdomarna är och vilka behov de har. Det är ytterst viktigt att vårdnadshavarna i största möjliga utsträckning blir delaktiga och blir informerade om vad deras barn går igenom.

Under tiden ungdomen genomför påföljden i form av arbete och samtal behöver ungdomens behov mötas utifrån den aktuella situationen. Om det visar sig att den unge har stort behov av något som verksamheten inte kan tillgodose lämnas informationen vidare till ansvarige socialsekreterare på stadsdelsförvaltning, efter att ha informerat den unge. Om ungdomen är myndig krävs också ett samtycke. Personalen vid Stockholms Ungdomstjänst, liksom alla som möter ungdomar i sin yrkesverksamhet, är anmälningspliktig till Socialtjänsten om en ungdom far illa. Efter att ungdomen har genomfört båda delarna av påföljden hålls ett avslutningsmöte där socialsekreterare på stadsdelsförvaltning, den unge, vårdnadshavarna samt socialsekreterarna från Stockholms Ungdomstjänst deltar. Det är den allra sista delen av insatsen.

Syftet med ett avslutningsmöte är att ge en återkoppling till socialsekreterare på stadsdelsförvaltning, samt sammanfatta tiden som ungdomen har varit aktuell på Stockholms Ungdomstjänst. Det är viktigt att den unge får ett sammanhang i det som har hänt. Man månar om att få höra ungdomens upplevelse och erfarenhet av sin påföljd, ungdomen uppmanas berätta hur denne har upplevt tiden på Stockholms Ungdomstjänst. Det är viktigt att den unge får också en positiv feedback gällande de delar där ungdomen skött sig utan anmärkningar men också påpeka de situationerna

som ungdomen har skött mindre bra och som kan vara bra för den unge att vara medveten om för att kunna utvecklas. Det är viktigt att ungdomarna får känna sig viktiga och delaktiga i allt de genomför inom ramen för påföljden. Ett avslutningsmöte kan omöjligt äga rum om inte ungdomen kämpat och skött sig för att slutföra påföljden. Vid detta möte får den unge sitt intyg att denne genomfört hela påföljden, och mötet avslutas genom att jag önskar ungdomen lycka till i fortsättningen.

Slutord

Jag hoppas att detta givit en inblick i hur man kan arbeta med ungdomar som har begått brott och som inte själva väljer eller ber om att gå i samtal frivilligt. Jag trodde att det skulle vara svårt att nå dessa ungdomar. Många av de jag möter är inte så motiverade att gå i samtal, men jag har lärt mig att man kan använda sig av motstånd till att införliva förändring och hopp. Det är viktigt att vara nyfiken på ungdomarnas drivkraft och utforska deras inre styrka, detta gör att man kan förmedla det positiva i den unika person som ungdomen jag möter har. Varje ungdom jag möter lär mig något nytt och hjälper mig att tro på att socialt arbete i form av myndighetsutövning också kan leda till positiv förändring och utveckling. Vissa gånger handlar det om att så ett frö och att någon annan fortsätter med förändringsarbetet. Det är aldrig försent att ändra sina inre destruktiva och negativa tankar, det är viktigt att införliva hopp och ge praktisk verktyg och vägledning till dessa ungdomar som besitter så mycket potential, förmågor och som har något positivt att ge till vårt samhälle. Jag blir inspirerad och rörd när jag får höra att ungdomarna berättar vad de har lärt sig under tiden de genomfört påföljden, som till exempel att passa tider, att handledaren de mött på arbetsplatsen har varit trevlig och vänlig, att det har känts bra att ha mött någon som lyssnade samt blivit väl bemött av personalen på Stockholms Ungdomstjänst. Jag har tagit lärdom av att gränssättningar, struktur och tydliga ramar samt en öppen dialog är viktiga delar när man arbetar med ungdomar som har begått brott, och jag anser att alla ungdomar och barn behöver ett sådant förhållningssätt för att kunna utvecklas gynnsamt.

Referenser

- Berglund, S.-A. (2000). *Social pedagogik – i goda möten skapas goda skäl*. Lund: Studentlitteratur. Se också www.bra.se, artikel: Vändpunkten för ungdomar i riskzoner, daterad 2007-05-31.
- Carlberg, G. (1999). *Vändpunkter i barnpsykiatri – Psykiaterers erfarenheter av förändringsprocesser*. (s.220). Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.
- Socialstyrelsen. (2009). *Barn och Unga som begår brott – handbok för socialtjänsten*. (ss.104-106, 108, 109, 117, 121). Socialstyrelsen.
- Sveriges Officiella Statistik – BRÅ Brottsförebyggande rådet. (2009) *Personer lagförda för brott – slutlig statistik för 2009*, (ss.18-21). <http://www.bra.se>.

Påverkansprogrammen återfinns under upphovsmännens respektive hemsida:
Att gå vidare av Gunnar Bergström,
<http://www.pedagogkonsult.se>
Repulse av Gunilla Dobrin
<http://www.repulse.se>

Abstract

The author works in public services in Stockholm stad with young offenders sentenced to penalties. She describes her experiences carrying out these sentences to adolescents and young adults who have committed crime. The focus is on change workmanship through programs providing opportunities to develop consequences, thinking and understanding of motives for the crimes. The programs described in this article also aim at giving the young criminal persons experiences of feeling useful and valuable by labor, concurrently being a penalty.

Keywords: change workmanship, consequences thinking, penalty, labor, conversation.

Sökord, søkeord: förändringsarbete, konsekvenstänkande, påföljd, arbete, samtal.

Yessenia Zamora är socionom och arbetar som socialsekreterare på Socialförvaltningen i Stockholm, inom verksamheten Bromma arbets- och studiecenter och Stockholms Ungdomstjänst (BAS & SUT). Yessenia Zamora är även student på Ericastiftelsen, och läser sitt andra år på grundläggande psykoterapiutbildningen med inriktning på barn och ungdomar.

zamorayessenia@yahoo.se